

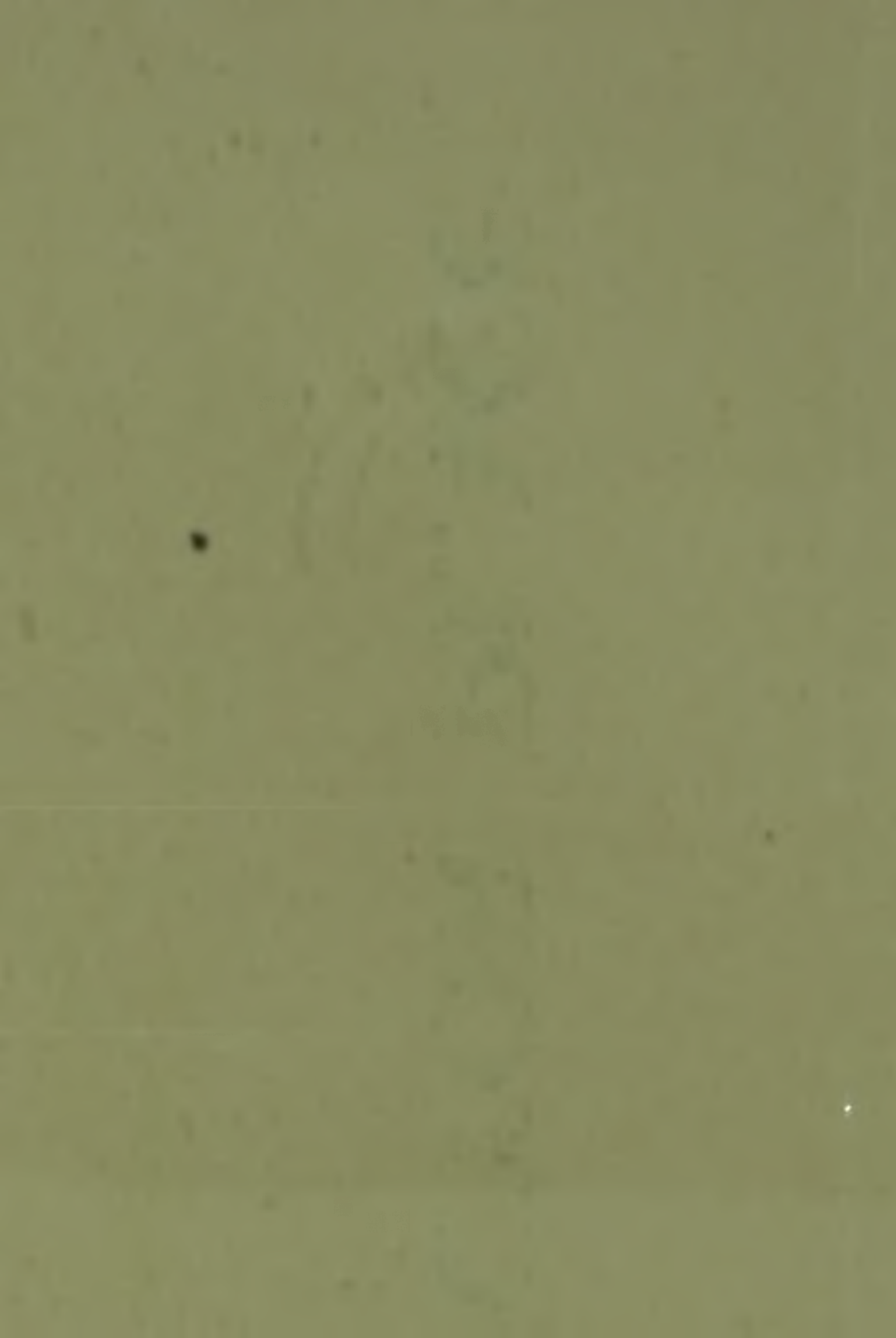
K. III. 6505

CORNELIA COSTESCU

VICTOR PLACE

„CARTEA ROMÂNEASCĂ“ BUCUREȘTI, 1933

~~8.323~~ 15.821

Nu se împru-
mută acasă.

CORNELIA COSTESCU

VICTOR PLACE

Biblioteca Documentară
Piatra Neamț
Regiunea Bacău

15.821.

„CARTEA ROMÂNEASCĂ“ BUCUREȘTI 1933

K.M.
6505

British Columbia
Vancouver
British Columbia

VICTOR PLACE

VICTOR PLACE

INTRODUCERE

Personalitatea lui Victor Place, pe care încercăm să o evocăm în lucrarea de față, este—pentru noi Români—pe atât de importantă pe cât ne este de puțin cunoscută. Comitetul din a cărui inițiativă a fost sărbătorit Marele nostru prieten, Conte de Saint-Aulaire, a hotărât să facă cunoscut, printr'o broșură de popularizare, rolul important pe care Victor Place, în calitate de consul al Franței în Iași, l-a îndeplinit între anii 1856—1863 în marea operă națională românească : realizarea și consolidarea unirii celor două principate, Moldova și Țara Românească.

Pentru înlesnirea lecturii acestei broșuri, ca și pentru faptul că ea se adresează marelui public, am socotit că e mai nimerit să nu indicăm la fiecare pas izvoarele și diferitele informații contemporane, pe cari le-am utilizat la întocmirea acestui studiu. El va cuprinde viața și activitatea lui Place, cu specială privire asupra evenimentelor din principate, strâns legate de toată munca dezinteresată depusă de consulul francez la Iași, pentru împlinirea idealului nostru de atunci.

Documentele contemporane evenimentelor din vremea lui, ce se găsesc la Academia Română și cari au fost puse numai de puțină vreme la îndemâna publicului, alcătuiesc — împreună cu unele rapoarte și acte cercetate în arhiva ministerului de afaceri străine din Paris și cu manuscrisele inedite păstrate de d-l Henri Place, fiul consulului, temelia acestui studiu.

În afară de acestea, am utilizat și cele mai importante publicații apărute până în prezent, asupra vieții și activității marelui prieten al Românilor care a fost Victor Place, în deosebi temeinica lucrare a d-lui M. Emerit: *Victor Place et la politique française en Roumanie à l'époque de l'Union*, lucrare în care s'a ținut seamă de cele mai multe din documentele amintite.

TINERETEĂ LUI PLACE. PRIMII ANI DE ACTIVITATE DIPLO- MATICĂ. NUMIREA LA IAȘI

Thomas-Victor Place s'a născut la Corbeil (Seine et Oise) în Franța, la 18 Iulie 1818. Fiu al lui Filip Place și al soției sale Marie-Camille Lefebvre, el și-a făcut studiile în Paris, la liceul Henri IV și apoi dreptul la Universitate. Tatăl său era inginer și posedă o avere prețuită atunci la vre-o trei milioane de franci, avere făcută prin cumpărare de terenuri inundabile, pe care el le vindea după ce le asană. Însărcinat cu refacerea unei mori, el și-a pus banii în comerțul de grâne dar, scăzând dintr'odată prețul grânelor, a pierdut — în câteva zile — tot ce avea. Fiul său Victor, era pe-atunci de 16 ani. Nevoind să fie o povară pentru părinții săi ruinați, el și-a continuat studiile dând lecții pentru a se putea întreține. După terminarea studiilor, în 1839, intră în cariera consulară, în urma unui examen strălucit.

Obținând cea mai mare medie, el fu trimis mai întâiu ca elev-consul la Madrid. Între anii 1843—1844, el îndeplinește slujba de secretar de legație a misiunii Adolphe Barrot, la Port-au-Prince, în insula Haiti. Trimis în 1844 la Cadix — în misiune diplomatică, se întoarce, în acelaș an, la Paris. În 1845 îl găsim din nou la Cadix, iar în 1846, e trimis la Neapole cu titlu de cancelar de ambasadă. Aci el devine, un an mai târziu, vice-consul și isbutește să facă, în numele guvernului francez, niște cumpărături de furaje foarte importante pentru aprovizionarea armatei franceze din Algeria. Priceperea și cinstea de care a dat dovadă cu acest prilej, a atras asupra lui atenția guvernului care, drept răsplată, l-a numit cavaler al Legiunii de Onoare. Pe atunci, n'avea decât 29 de ani.

Între 1847—1850, îl găsim girând consulatul francez din Saint-Domingue, în insula Haiti. Timp de trei ani cât a stat aci, Place a avut o situație din cele mai grele. Nenumărate tulburări lăuntrice au dus la crearea în această insulă a unei republici indigene, nerecunoscută însă oficial. De aceea, în caz de ne-

înțelegeri între locuitori, el nu putea lua nici o hotărâre, nu putea avea nici o inițiativă. Trimetea însă neîntrerupt guvernului francez, informațiuni prețioase asupra situației insulei și sprijinea în ascuns, cu multă însuflețire, pe acei dintre locuitorii insulei cari doreau protectoratul Franței. În clipele de răgaz, el se ocupă cu plugăritul și grădinăritul, cercetând neobosit posibilitățile industriale ale acestei insule, deosebit de bogată. Dar strădania lui Place, cât timp a stat aci, rămâne fără rezultat. El se întoarce în Franța, în 1850, bolnav și amărât. Superiorii lui însă îi prețuiau energia, activitatea, puterea lui de muncă și mai ales entuziasmul, de aceea în 1851 e numit consul de clasa doua la Mosul, în Kurdistan, Aci stă dela 1851 până la 1855. În orele libere, el cercetează amănunțit și cu multă răbdare ruinele marilor cetăți asiro-babilonene găsite de consulii francezi Botta și Layard, cari făcuseră acolo săpături arheologice. Place este însărcinat să continue săpăturile întrerupte încă din 1844, la Khorsabad lângă Mosul, pe Tigru, unde fusese vechiul oraș asirian Ninive. După o muncă de patru ani, el scoate la iveală, prin săpături sistematice, vechiul palat regal, cu zidul dimprejur și cu șapte porți monumentale. Nenumărate sculpturi în piatră, obiecte în bronz și pământ ars, obiecte de artă, găsite în săpături, au fost aduse apoi la muzeul Luvru din Paris, formând o secțiune separată, asiriană. Descrierea săpăturilor precum și rezultatul acestor lucrări arheologice au fost publicate de Place între 1867—1870, în două volume: Ninive și Asiria, ambele însoțite de un volum de planșe. Această lucrare formează și astăzi îndrumătorul principal al săpăturilor din Asiria. Tot lui Place i se datorează harta arheologică a Asiriei, altă lucrare mult apreciată de specialiști.

Între timp, tânărul arheolog este numit consul de clasa doua la Iași, înaintat apoi la gradul de consul clasa întâi și făcut ofițer al Legiunei de Onoare.

SOSIREA LUI V. PLACE ÎN IAȘI. PRIMUL CONTACT CU PROBLEMELE ROMÂNEȘTI.

În ziua de 5 Iunie 1855, când Românii sărbătoreau izbânda aliaților contra Rușilor, bătuți la Sevastopol, în războiul Crimeii, sosește la Iași noul consul francez Victor Place. Orașul, împodobit de sărbătoare, eră în plină fierbere. O mulțime mare de oameni se îndreptă curioasă spre catedrala catolică, unde se adunase consulii străini cu personalul lor, reprezentanții statelor aliate, fostul consul francez Tastu, șefii și directorii tuturor departamentelor ministeriale, aghiotanții domnești, funcționari, ofițeri, colonia franceză și un foarte numeros public. Biserica, frumos împodobită cu ghirlande de flori și verdeață și cu drapelele puterilor aliate Franța, Anglia, Turcia și Piemontul, avea, în curtea ei, înșirat un pluton de infanterie moldoveană care slobozeă salve de puști, iar muzica învioră pe toți cu marșurile ei triumfale căci „bucuria eră pe toate fețele, cu toții se strâneau de mână, cu toții se felicitau pentru acest înalt fapt de arme, care se așteptă cu o mare nerăbdare de un an“¹⁾.

După ieșirea din biserică, fiecare consul a primit la reședința sa felicitările autorităților și a publicului, iar la ora 5 d. a. la marele banchet dat de membrii coloniei franceze, o delegație din tinerimea moldoveană, având în frunte pe Manolachi Kostachi Epureanu, a venit ca să prezinte felicitări pentru izbânda aliaților : „Noi venim din partea compatrioților noștri pentru a vă face cordialele și sincerele felicitări pentru luarea Sebastopolei. Expresia bucuriei noastre este cu atât mai sinceră, cu cât noi pururea am avut ochii înturnați spre Apus. Noi salutăm în stindardele victorioase ale Sultanului gloria și civilizația ce este înfățișată. Lăsați-ne să repetăm cuvintele ce au înconjurat

1) Ziarul *Zimbrul* din 15 Septembrie 1855, No. 194 și 195.

lumea, fără a osteni nici imaginația, nici spiritul omenesc, cuvintele „Trăiască aliații! Trăiască învingătorii Sevastopolei!“¹⁾.

Mihail Kogălniceanu, în numele Moldovenilor, exprimă consului francez sosit atunci, bucuria simțită de întreaga suflare moldoveană la aflarea biruinței celei mari, la care Franța „isvorul civilizației pentru Moldova“ a avut o atât de mare parte.

Iată-l dar pe Place, chiar dela sosirea în Iași, în contact cu sufletul entuziast al Românilor și cu problemele cari preocupau atunci poporul nostru și Europa civilizată. Discursul ținut de consulul francez arată toată bucuria că, prin această fericită coincidență, a luării Sevastopolei, a avut prilejul să cunoască pe compatrioții cu care el va colabora, „prima dorință a unui agent francez când sosește într'o țară nouă“.

—„Înțelegeți, fără îndoială, spune el adresându-se coloniei franceze din Iași, mulțumirea ce am simțit când am putut să viu la acest banchet familiar căci, o știți, Domnilor, noi cu toții trebuie să formăm o familie, e spiritul de familie și de fraternitate care trebuie, între noi, să domine celelalte sentimente. Munca mea de altfel e ușurată de cei ce m'au precedat. N'am decât să urmez calea deschisă de predecesorul meu, un prieten, vechiu prieten de 20 de ani, pe care am avut fericirea să-l revăd aci și pe care l-ați găsit întotdeauna gata să vă sprijine cererile drepte și să vă apere interesele“. Și adresându-se Românilor: „Domnilor, spune el, în numele compatrioților adunați aci, vă mulțumesc pentru bunele cuvinte ce mi-ați adresat. Vedem cu bucurie simpatia pe care o arătați pentru limba noastră, pentru obiceiurile noastre, pentru caracterul nostru. Vă mulțumim că v'ați asociat atât de cordial la bucuriile noastre și în ce mă privește, ridic din toată inima, paharul meu pentru prosperitatea Moldovei“²⁾.

Dar abia sosit în Iași, Victor Place este chemat în Octomvrie la Paris, unde rămâne în tot timpul tratativelor pentru congresul de pace. Cu acest prilej el se informează nu se poate mai bine asupra chestiunilor românești ce trebuia să le cunoască în calitate de conșul la Iași și pentru care, atât Napoleon III cât și ministrul său de externe, contele Walewski, puneau cel mai viu interes.

1) *Ziarul *Zimbrul*, loc. cit.

2) **Zimbrul* loc. cit.

Intors la Iași și având din partea contelui Walewski instrucții ca să sprijine Unirea noastră, Place lucrează cu multă însuflețire la organizarea sistemului de propagandă pus la cale de un *Comitet al Uniunii*, care se și întrunește în capitala Moldovei din îndemnul Domnitorului de atunci al Moldovei, Grigore Ghica. Acest comitet avea însărcinarea să răspândească ideile Unirii prin jurnale, broșuri, discursuri de ale delegaților trimiși în diferite județe, precum și prin adunări publice, organizate atât la țară cât și la orașe.

Lucrurile mergeau destul de ușor la început, pentru că Domnitorul Moldovei Grigore Ghica, patriot entuziast, sprijinea din tot sufletul ideea Unirii. Dar în curând nenumărate piedici și greutăți li se vor pune în cale unioniștilor de către Turcia și Austria. Intrigi de tot felul, mijloace de corupție din cele mai meșteșugite, o vie propagandă îndreptată împotriva Unirii, atrag de partea antiunioniștilor pe toți acei cari puneau mai presus de interesele țării, interesele lor mărunte. Aceștia socoteau unirea drept un pericol și un atentat la propria lor avere și situație prin stabilirea capitalei la București în loc de Iași.

PLACE ȘI LUPTELE PENTRU
UNIREA PRINCIPATELOR.
CONCURSUL DAT UNIONIȘ-
TILOR. ROLUL LUI FAȚĂ
DE DIVANUL AD-HOC.

Care este atitudinea consulului francez în asemenea împrejurări? Din capul locului, Victor Place a înțeles aspirațiile Românilor și le-a sprijinit cu toată sinceritatea. Pentru el, ca și pentru poporul nostru, Unirea și principele străin erau singurele posibilități de ridicare a națiunii noastre. Deși primise ordin să se țină față de chestiunea prințului străin în cea mai strictă rezervă, personal Place o susținea de câteori se ivea ocazia. Astfel încearcă el să convingă pe mitropolitul Moldovei care-l și întreabă îngrijat dacă „numirea unui principe străin n’ar fi un pericol pentru credința noastră“. Place îi răspunde, cu toată

rezerva ce i se impusese, că istoria a dovedit contrariul: „Catholicul Bernadotte a fost pus pe tronul Suediei luterane... Protestantul Leopold pe tronul Belgiei catolice. Mai mult unii principii au adoptat chiar ritul grec, după urcarea lor pe tron. Regele Othon al Bavariei și actuala familie a Rusiei, germană de origine și la început protestantă, a sfârșit prin a deveni, după cum însăși Sfinția Voastră ați mărturisit-o, protectoarea cea mai înflăcărată a ortodoxiei Voastre“. Dar ideea principelui străin, deși dorită din tot sufletul de Români, nu putea fi atunci realizată. Nici programul Unirii nu era încă pe deplin fixat și tinerii unioniști, prea ușor entuziaști, aveau nevoie de un sfătuitor prudent care să le inspire încrederea și moderația necesară menținerii față de marile puteri a sprijinului de care noi aveam nevoie. Aci stă mer lui Victor Place.

Primul scop urmărit de el a fost să dea o *directivă unitară* programului unionist, prin vorbă și scris, la țară ca și la orașe. Dela început Place își îndreaptă privirile chiar asupra clerului, căci antiunioniștii au căutat să atragă de partea lor pe preoții din Moldova, sub motiv că unul din rezultatele unirii va fi supunerea preoților din Moldova celor din Valahia. De aceea, Place cere audiență la mitropolitul Moldovei și încearcă să-l convingă de netemeinicia svonurilor răspândite.— „Care va fi, întrebă însă mitropolitul, mitropolia dominantă a celor două principate?“.— „De ce trebuie, îi răspunde Place, să existe neapărat o mitropolie dominantă, când este așa de mică diferența între întinderea și populația celor două provincii? Cine le împiedică, continuă el, să-și păstreze fiecare întreaga lor independență. În Franța avem 14 mitropolii independente unele de altele. Ba ceva mai mult, în Rusia ortodoxă, cei trei mitropolii din Kiew, Moscova și Petersburg n’au între ei nici o legătură de supunere“.

Dar teama mitropolitului era împărtășită și de unii boeri cari vedeau Moldova absorbită de Muntenia. Place îi asigură și pe ei că Iașii vor rămâne, în orice caz, „un centru cultural și prosper pentru țara întreagă“, după cum „principele străin va vedea în supușii săi pe *Români*, fără deosebire de provincie“.

Pentru a se lua o hotărâre în legătură cu Unirea cerută de unioniști, congresul dela Paris a decis formarea — prin ale-

gere — a unor adunări, numite mai târziu divanurile ad-hoc, care pe lângă exprimarea dorințelor în ce privește viitoarea organizare a Principatelor, să hotărască dacă Românii vor sau nu vor Unirea. Aceste alegeri urmau să fie supravegheate de o *Comisiune Internațională*, alcătuită din delegați ai marilor puteri și numită mai târziu *Comisie de supraveghere*. Delegatul Franței în această comisie era Talleyrand.

„Au venit la mine, scrie Place contelui Walewski în 13 Iunie 1856, mai multe persoane influente să mă consulte, spunându-mi că membrii comisiunii, trebuind să treacă în curând prin Principate, este nevoie să se convoace întruniri de urgență în care să se poată sfătui și înțelege asupra modului de a-și exprima dorințele; să redacteze, în sfârșit, un fel de program care să le dea puțința de a răspunde cu metodă și în armonie la chestiunile ce ar putea să li se pună de către comisari. Eu am aprobat în principiu acest proiect însă, atrăgându-le atenția că, în aplicarea lui, este nevoie de mare prudență, că, prin urmare, întrunirile n'ar trebui să se facă decât în case particulare și, dacă se poate, la câte un funcționar înalt sau la persoane al căror nume să fie o garanție, pentru a se evita orice-ar avea aparența unui club; că n'ar trebui să se discute acolo decât chestiunea Unirii, căci ea este fundamentală și că celelalte chestiuni vor aduce perturbarea în spirite și vor compromite chestiunea principală.“

Astfel se arată Place sfătuitorul cel mai prețios al unioniștilor și prietenul cel mai sincer al intereselor românești. Câștigând repede încrederea și simpatia Domnitorului, Place descoperă șase prefecți dușmani ideilor unirii, îi denunță Domnitorului, care-i destituie îndată, înlocuindu-i cu oameni devotați care au și început întocmirea registrelor, în care trebuiau să fie strânse semnăturile favorabile Unirii.

În vremea aceasta, noi schimbări se produc în Principate. Domnii, aleși pe șapte ani, cum eră hotărât prin convenția dela Balta Liman din 1849, își împliniseră termenul domniei și în locul lor Turcia, puterea suzerană, numește câte un caimacam, adică locțiitor de Domn. Astfel sunt numiți: în Muntenia, fostul Domn, Alexandru Ghica, moderat fără ambiții și în Moldova Teodor Balș, ale cărui aspirații nu puteau decât să stingherească acțiunea unionistă. În înțelegere cu Turcia și cu Austria,

Teodor Balș — pus desigur în fruntea țării cu condiția de a da tot sprijinul dușmanilor Unirii — înlocuește pe funcționarii numiți din îndemnul lui Place. Consulul francez scrie atunci indignat ministrului Walewski, povestind măsurile luate de noul guvern moldovenesc. Atâta pasiune pune în apărarea intereselor românești, încât el singur simte nevoia unei explicații: „Rog pe Excelența Voastră, să binevoiască a crede că, în tot ce spun eu aci, n'am nici un spirit de animozitate sistematică, deoarece mie personal, îmi este egal dacă Principatele sunt sau nu unite, dar eu judec lucrurile pe care le văd, luând desigur ca punct de plecare instrucțiunile date de d-voastră și scopul pe care mi-ați ordonat să-l ating“.

Cu toată bunăvoința consulului francez față de năzuințele noastre, unioniștii sunt din ce în ce mai nemulțumiți, fiindcă, la fiecare pas, erau împiedicați în acțiunea lor de răspândire a ideilor Unirii. La 1 Decembrie 1856, Place înștiințează pe contele Walewski despre un complot care avea de scop asasinarea caimacamului Balș, precum și a șapte membri din divan. Consulul francez se arată chiar îngrijat de descoperirea complotului și se teme ca nu cumva dușmanii Unirii, mai ales Austria, să nu aibă un pretext de a interveni la Poartă. La 15 Decembrie, același an, întreg divanul domnesc demisionează, „pentru a fi reconstituit cu oameni după dorința domnului logofăt Canta“. Acesta nu era altul decât Nicolae Cantacuzino care, prin purtarea-i neomenoasă față de unioniști, a ridicat împotriva lui protestările întregii țări. Tot în Decembrie 1856, Balș formează un nou ministru cu Vogoride, curioasă figură de levantin, ca ministru de finanțe. Acest Vogoride avea, la Constantinopol, rude apropiate care ocupau funcțiuni înalte în statul otoman și de aceea noul ministru de finanțe țintează și speră să capete domnia Moldovei.

Dar ministerul lui Balș începe se urmărească cu o energie diabolică pe unioniști. Astfel se închid: Academia Miliăileană din Iași, școala de teologie și 22 de școli primare, măsuri pe care Place le vede ca pornind dela Austriaci. Rusia, geloasă de puterea și influența Austriei în Principatele Române, și profitând de ostilitatea pe care o simțea între guvernul francez și cel austriac, acuză poșta austriacă de abuzuri și intervine ca să restabilească în Moldova serviciul poștal întreținut de ea altădată. Acest

lucru indignează pe Place, care se plânge din nou contelui Walewski de necinstea agenților austriaci și ruși, ca și de piedicile puse de Turcia, care pretinde că Divanurile ad-hoc, ce trebuiau să ia, prin vot, o hotărâre cu privire la Unire, sunt obligate să se ocupe numai de chestiunile ce privesc reformele interne din cele două țări. Astfel Poarta fixează numărul de reprezentanți și clasa din care să facă parte, formând o reprezentanță vădit credincioasă intereselor otomane. Agenți nenumărați, plătiți de dușmanii Unirii, cutreeră țara cu invoirea caimacamului, lucrând prin intrigi și fâgădueli la răspândirea ideilor antiunioniste. De aceea Place propune destituirea caimacamului și înlocuirea lui prin trei membri cari să se poată controla unul pe altul. Această propunere însă întâmpină greutăți chiar în sânul diplomației franceze, care-și exprimase părerile de a lăsa deplină libertate alegerilor.

Lucrurile se schimbă însă, dela sine, căci la 1 Martie 1857 moare caimacamul Teodor Balș și rămâne să fie numit un altul care să prezideze alegerile. Și aci își menține Place rolul său de prieten și sfătuitor al unioniștilor. Două liste de candidați s'au format pentru alegerea de caimacam. Una, cu Costin Catargi, Vasile Sturza și Ioan Cuza eră cunoscută și de Thouvenel, ambasadorul Franței, la Constantinopol. Acesta consultă chiar pe Place, cerând părerea lui asupra acestor candidații. Place îi răspunde telegrafic: „Vasile Sturza și Cuza excelenți, Costin Catargi, detestabil“.

Cealaltă listă aveă pe Ștefan Catargi, Petre Mavrogheni și Conachi-Vogoride. Dintre toți, Vogoride i se părea lui Place indicat pentru căimăcămie, deoarece eră străin de țară, deci mai departe de luptele și interesele ce frământau atunci Moldova. Afară de aceasta, știindu-l căsătorit cu o româncă foarte bogată, fiica poetului Conachi, Place îl socoteă, prin averea lui, departe de a se lăsa corupt prin bani. Apoi dintre toți ceilalți, Vogoride a fost cel care și-a luat în scris un angajament precis și solemn, fâgăduind să lase deplină libertate alegerilor naționale, după ce Place îi solicitase o desăvârșită imparțialitate.

„Subsemnatul, — scrie Vogoride în angajamentul său — cu încredere în loialitatea Franței și în simpatia sa pentru Principate, m'ași socoti fericit să am concursul guvernului său pentru a

fi numit caimacam. In acest caz mă angajez, în chipul cel mai formal, să nu fac nimic care să împiedece, fie în divanuri fie în alegere, libera expresie a voinței poporului. Făgăduesc să administrez cu cea mai desăvârșită imparțialitate“.

(Semnat) *K. Vogoride*

Cum Turcii erau bucuroși să numească un caimacam contra căruia Franța să nu poată ridica nici o obiecție, Vogoride este numit caimacam al Moldovei în ziua de 7 Martie 1857.

Indată după numire însă, când Vogoride se dădă pe față ca cel mai credincios om al sultanului și cel mai înflăcărat luptător împotriva unirei, Place îngrijat scrie din Iași, la 19 Martie 1857, contelui Walewski, povestind atitudinea lui Vogoride care devenise, în acelaș timp, și bun prieten cu consulul austriac Gödel. Acesta îi dedia lui Vogoride tot sprijinul său în propaganda antiunionistă. În aceeaș scrisoare, Place se plânge și împotriva vizirului. Acesta trimisese un agent la Vogoride și — sub pretext că-i aduce lui firman de instalare în cămăcămie — îi transmitea ordine secrete din partea Turcilor, ca să continue politica dușmană Unirii. Astfel, Vogoride, indemnăt de Poartă, păstrează în întregime ministerul lui Balș, afară de justiție care fu dată lui N. Cantacuzino și internele lui Costin Catargi. Cel din urmă se laudă că va sfărâma partidul unionist și că nici un membru unionist nu va ajunge în divan. Când din ordinul lui Vogoride sunt arestați, fără judecată, doi din tinerii unioniști, Place protestează pe lângă guvernul moldovenesc și raportează, plin de îngrijorare, ministrului afacerilor străine francez. Acesta văzând prea mult zel la Place, îi face — într'o scrisoare — observații serioase :

„Nu știu cum să vă recomand, Domnul meu, cea mai desăvârșită rezervă în raporturile cu autoritățile moldovene și nu știu cum să vă indemn să evitați orice încercare ce ar putea fi considerată ca o ingerință a consulatului în afacerile interne ale Principatului. Cea pe care a-ți crezut necesar s'o faceți pe lângă caimacam pentru a reclama, în mod oficial, explicațiile privitoare la arestarea celor doi unioniști, ar putea fi interpretată în acest sens. Rolul d-voastră, — o repet —, trebuie, pentru moment, să se mărginească în a observa cu grije tot cece

se petrece în jurul d-voastră și a continuă să transmiteți comisarului imperial și departamentului meu, cu aceiaș exactitate, rezultatul observațiilor d-stră“.

Iată-l dar pe Place, muștrat de ministrul său pentru prea marea însuflețire, pusă în serviciul intereselor noastre. Și totuși, dușmanii Unirii nu se lăsau intimidăți nici de agerimea cu care consulul francez observa abuzurile, nici de protestele energice pe care tot el le adresă guvernului. Vogoride, ajutat de ministrul de interne, dă instrucții prefectilor să întocmească listele electorale, specificând în dreptul numelui fiecăruia calitatea de unionist sau antiunionist. S'au trimis apoi agenți prin județe, care trebuiau să zădărnicească lucrările comitetelor unioniste, interzicându-se orice opinii favorabile Unirii; s'a recomandat chiar întrebuintarea forței armate. Ziarele au fost confiscate, afară de cel guvernamental *Gazeta Moldovei* și unul ovreiesc al ovreilor austriaci. Un noian nesfârșit de știri false, de svonuri tendențioase la adresa Unirii și a unioniștilor, se răspândește cu iuțeala fulgerului prin toată țara. Profesorii unioniști sunt destituiți în massă, chiar clerul — de care eră mai greu să se atingă — e reclamat, în frunte cu mitropolitul țării, patriarhului din Constantinopol. Ingrijat, mitropolitul cere sfatul lui Place, care cu multă abilitate îl îndemnă să se arate surprins de acușările ce i se aduc, rugând pe patriarh să-i dea precizări. Vogoride ținea cu orice preț să-l scoată pe mitropolit din scaun, dar Place i-a atras la timp atenția asupra gravelor urmări, pe care le-ar putea avea un asemenea fapt. Văzând că pe această cale nu isbutește, Vogoride încearcă să știrbească mitropolitului drepturile de prezident al divanului. Acesta sfătuit din nou de Place, nu cedează nici unul din drepturile sale și Vogoride își îndreaptă atunci armele asupra preoților, care încep a fi destituiți în mare număr de Ministrul Cultelor. Astfel arhimandritul Scriban, patriot înflăcărat și unionist convins, este destituit printre cei dintâi. Preoți, profesori, meșteșugari, țărani, toți cei care se manifestau ca unioniști și căutau răspândirea ideilor unioniste, erau urmăriți și prigoniți.

Care este atitudinea lui Place față de asemenea abuzuri? Fără să aștepte instrucții dela guvernul francez, Place cere lui Vogoride explicații asupra purtării sale. Tăcerea lui Vogoride nu-l împiedecă însă pe consul să atragă atenția asupra acestei atitudini

dușmănoasă a caimacamului și la Paris și la Constantinopol. Cererile lui însă rămăneau fără răsunet, reclamațiile fără nici un rezultat. Incurajat, Vogoride începe ștergerea din listele electorale a unui mare număr de unioniști. Astfel din 3600 de preoți au fost înscrși numai 205; din 2000 de mari proprietari numai 350; din 11000 de negustori numai 1190 figurau pe listă ca alegători. Eră nu numai o falsificare a listelor electorale dar „o operă monstruoasă“, cum relatează Place în raportul său. „Reclamațiile—scrie tot el—erau aduse mai întâi la cabinetul prefectului. Acesta scria pe fiecare din ele rezoluția, iar dimineața hârtia eră dusă comitetului pentru a fi iscălită de membrii, fără a se delibera asupra celor reclamate. Cât despre micii proprietari, adaugă Place, comitetul le-a refuzat, pur și simplu, reclamațiile și, dacă cereau un răspuns în scris, li se răspundeă că le va scrie acest răspuns cu lovituri de biciu.... Niciodată nu s'a jucat în fața Europei și a privirilor unei comisii înalte de supraveghere o comedie mai scandaloasă de oameni mai îngrozitori și cu mijloace mai revoltătoare!“. De această „monstruozitate“ a antiunioniștilor, Place scrie lui Talleyrand, delegatul francez în comisia de supraveghere, ținându-l în curent cu toate nedreptățile. Acesta vine și, cercetează personal cu minuțiozitate situația adevărată a acestor neînțelegeri, își culege toate informațiile necesare unei juste aprecieri și face apoi următorul raport: „Correspondența domnului Place, imi zugrăvea oamenii și întâmplările din această țară în culori atât de negre, încât mă întrebam adesea, dacă nu cumva această judecată eră datorită mai mult spiritului său caustic. Dar după 15 zile de anchetă și de examinare minuțioasă, de informații luate din toate straturile societății, după ce am văzut, am auzit și am pipăit singur, fac amendă onorabilă, și-i aduc laude pentru îngăduința pe care n'ași ști să i-o imit“. Astfel raportul lui Talleyrand a fost cu mult mai sever decât al lui Place. Față de atâta răutate și atâta dușmănie, eră firesc ca rezultatul alegerilor să fie negativ. Dintre deputații aleși cari aveau să reprezinte țara, unul singur eră unionist, toți ceilalți erau partizani ai lui Vogoride.

Revoltați, unioniștii încearcă să se răscoale; numai Place i-a putut liniști, însă cu mare greutate. El raportează ambasadorului francez dela Constantinopol mișeliile săvârșite de Vogoride,

acuzându-l de complicitate cu dușmanii țării și în special cu Austria. Vizirul se prefacă că nu știe nimic din cele petrecute în Moldova și făgăduiește că va lua măsuri. Măsurile făgăduite nu sunt însă luate și Vogoride continuă cu aceiași îndrăsneală prigonirea unioniștilor. Atunci, ambasadorul francez dela Constantinopol, solicitat de Place, intervine pe lângă, sultan. Acesta propune o conferință care de fapt n'aduce nici un rezultat, rămânând aceleași liste ca mai înainte. Place acuză atunci de indolență comisia internațională de supraveghere și cere dizolvarea acestei comisii, apelând la congres.

În urma atâtor reclamații și cereri repetate ale consulului francez, marile puteri se pun de acord ca să recunoască în chip hotărât că s'au făcut abuzuri cu prilejul acestor alegeri și că e necesar să se hotărască reînceperea operațiilor electorale. Poarta dă chiar un ordin precis în acest sens, menținând însă caimacam tot pe Vogoride. Acest lucru îngrijește pe Place care, reluând relațiile cu caimacacul îi atrage atenția asupra noilor alegeri. „Vedeți, spune Place lui Vogoride, că marile Puteri sunt hotărâte ca alegeri imparțiale să permită țării să se exprime în mod liber. Cred că n'aveți intenția să le mai țineți piept și de data aceasta, căci interesul d-voastră personal vă sfătuiește să nu vă compromiteți situația d-voastră prin noi ilegalități care, de data aceasta, nu vă vor mai fi iertate“.

Această muștrare făcută de Place lui Vogoride este povestită de consulul francez într'o scrisoare către Walewski din 23 Septembrie 1857. Vogoride a înțeles pe deplin situația. El își făcuse planul de a lucra mai în ascuns la zădărnicierea Unirii și de aceea își schimbă complet atitudinea devenind, desigur numai în aparență, cel mai aprig apărător al „imparțialității“. Socoteala ce și-o făcuse era plină de șiretenie. A dat Porții destulă dovadă de devotament și de credință, de ce s'ar pune rău cu puterile Europei și chiar cu patrioții români dela care ar putea aștepta, poate mai târziu, chiar un sprijin la domnie. De aceea, Vogoride lasă alegerile libere: destitue pe ministrul de interne, retrage prefectilor președinția colegiilor electorale și trimite inspectori prin județe pentru a verifica lucrările premergătoare alegerilor. În asemenea atmosferă, se aleg în Moldova 83 de unioniști din 87 de deputați cari tre-

buiau să compună divanul ad-hoc. Tot astfel și în Muntenia, majoritatea deputaților erau partizani ai Unirii.

„Ași putea spune, relatează Place, că asist la reinvierea morală a unui popor, îndeplinită sub puterea dreptului și a legalității. Moldovenii au înțeles într'adevăr că ora solemnă a regenerării a sunat pentru ei, că dela boer până la țăran și mai ales până la țăran, electorii n'au dat votul lor candidaților decât după ce au făcut jurământ ca să ceară Unirea și un principiu străin. Ceeace nu e mai puțin remarcabil este că aproape nici unul din boerii bătrâni, printre unioniști ca și printre separatiști, n'a fost ales. Boerii cei bătrâni sunt priviți cu bună dreptate, ca reprezentanți ai unui sistem de venalitate, de trădare, care a trecut după ce a fost atât de dăunător țării. Aceste alegeri, chiar dacă n'ar arăta poporului decât forța dreptului și a legalității, cuvânt necunoscut lor, tot ar fi o binefacere considerabilă pentru Principate, chemate astfel pentru prima dată la o întrebuintare serioasă și precisă a libertății lor. Totul face să sperăm că ele nu se vor opri aci și că prin măsura, cuviința și natura dorințelor lor, se vor arăta demne de interesul pe care Europa le-a arătat“.

PLACE ȘI DIVANUL AD-HOC.

ALEGEREA LUI CUZA

Din proprie inițiativă, fără să primească instrucțiuni în acest sens, Place supraveghează și dă sfaturi prietenești membrilor divanului moldovenesc, îndemnând pe tineri să amâne pe altă dată chestiunea prințului străin. El se mai ocupă de rapoartele Comisiunii internaționale, însărcinată cu supravegherea alegerilor și instalată, îndată după numirea lui Vogoride. Se interesează de ordinele de zi ale ședințelor, de regulamentul adunării, de organizația unei chesturi, propunând în același timp membrilor din divan ca să nu se mai mărginească la chestiuni politice, ci să pună în discuție și bazele unor reforme, ca principii generale, cari să fie aplicate după unirea principatelor.

Franța primește vederile lui Place și, mulțumită insistențelor lui, ordonă consulului francez să-și fixeze pe scurt, fără să intre în detaliu, planul lui general de reforme. Divanul Moldo-

venesc votează astfel în primul rând: Unirea cu Muntenia sub un prinț străin ereditar, păstrând drepturile Porții de putere suzerană. Apoi: egalitatea cultelor, organizarea armatei, egalitatea tuturor în fața legii, precum și alte reforme indicate de Place. Se lucrează de asemeni la emanciparea țăranilor, separația puterilor, instrucția gratuită și obligatorie. Divanul moldovenesc și-a îndeplinit sarcina cu o seriozitate și cu un tact superior; aceasta poate mulțumită influenței binefăcătoare a consulului Place, dar și patriotismului luminat al vice-președintelui aceluia divan C. Negri și cuminenței deputaților.

În așteptarea alegerilor de Domn, fiecare principat trebuia să fie condus de câte o căimăcămie compusă din președintele divanului domnesc, marele logofăt și ministrul de interne care funcționau înainte de instalarea administrațiilor provizorii din 1856. Aceste căimăcămii trebuiau să pregătească listele electorale în cinci săptămâni, iar alegerile trebuiau să aibă loc trei săptămâni după aceea.

Conferința dela Paris, ținută între 22 Maiu și 19 August 1858, a admis însă numai o parte din cererile divanurilor. O mulțime de chestiuni mai mărunte, dar deosebit de importante rămăneau nelămurite, lăsate la o parte. Place întreabă, în acest sens pe contele Walewski: Cine va guvernă Moldova până la confirmarea Porții? Căimăcămia nu va mai avea nici un prestigiu, iar Domnul ales, nefiind confirmat de Poartă, nu va avea autoritatea necesară. La această chestiune și la încă multe altele privitoare la situația principatelor, consulul francez nu primește nici un răspuns. Atunci el ia singur hotărârile necesare și, spre folosul aspirațiilor noastre, interpretează instrucțiile primite de contele Walewski cum socotea el că e mai bine pentru noi.

DOMNITORUL CUZA ȘI CONSULUL PLACE

Alegerea unui singur Domn în ambele Principate este, în istoria poporului român, unul din cele mai grele momente ale vieții lui politice. Hotărârea comisiei europene eră precis formulată: fiecare principat va alege Domnul său. Conte Beclard, reprezentantul Franței la București, un observator mult mai puțin ager ca Place, n'a putut desprinde din luptele de partid

ale țării toată apriga dorință ce clocotea în sufletele românești pentru refacerea țării. În acest moment greu, a luptat Place cu toată însuflețirea la realizarea Unirii noastre, îndemnând în ascuns, pe patrioții ambelor țări să aleagă un singur Domn.

Care eră candidatul dorit de consulul francez ? Sigur nu putem ști. Dar simpatia și bucuria ce și-a exprimat-o el, după alegerea lui Alexandru Ioan Cuza, ne face să credem că Place nu eră străin de această candidatură. Și, dacă numele lui Cuza nu este pomenit în niciunul din rapoartele sale, este poate o dibăcie diplomatică a lui, ca să înlătore orice bănuială și orice acuzație, care-ar fi putut veni din partea guvernului francez sau a dușmanilor săi. Alegerea lui Cuza s'a făcut de altfel cu destulă greutate din cauza piedicilor puse de dușmanii Unirii. Dar după ce ambele țări reușesc să aleagă ca Domn pe Cuza, Place nu-și mai poate ascunde bucuria.

„Alegerea Domnitorului Cuza, spune el într'un raport al său, este triumful complet al ideilor unioniste și liberale împotriva vechiului sistem de corupție care s'a sfârșit“. Iar în depeșa dela 17 Ianuarie 1859, Place face astfel portretul lui Cuza :

„Ridicarea la domnia principatelor a colonelului Alex. Cuza este triumful cel mai strălucit al politicei franceze. Crescut în colegiul Stanilas, studiind mai mulți ani în școlile noastre dela Paris, unde și-a petrecut cea mai mare parte din viață, colonelul Cuza care, ca mulți dintre compatrioții săi, vorbește perfect franțuzește, a căpătat, din timpul îndelungat petrecut la noi, tendințe și obiceiuri cu totul franceze. Aceasta l-a apropiat sufletește, sunt aproape zece ani, de oamenii luminați cari aveau să întreprindă regenerarea țării. Când ideile lui, cam vagi¹⁾ la început, au îmbrăcat o formă mai sigură și mai bine definită sub denumirea de Unirea principatelor cu un Domn străin dintr'o familie domnitoare europeană, Cuza a fost unul din primii cari a ținut să ridice steagul“.

Consulul francez recunoaște în prințul român o individualitate puternică, originală, luptând cu îndrăsneală și „știind la nevoie să dea lovituri periculoase“. Place se ferește însă să

1) Cuza fusese ridicat la grade superioare militare de către Vogoride, în timpul căruia a funcționat ca prefect la Galați. Indignat însă de nedreptățile văzute, Cuza demisionează.

mărturisească rolul pe care el l-a avut în alegerea lui Cuza. „Această alegere, zice el, are o parte deosebit de interesantă: deși un triumf complet al politicii franceze, ea a fost un lucru atât de neașteptat, atât de improvizat chiar, încât cea mai dușmănoasă rea-credință n'a putut să acuze agenții francezi că au lucrat pentru Unire. Colonelul Cuza a venit la putere ca reprezentantul natural al ideilor, dorințelor, nevoilor, ce trebuiau îndeplinite mulțumită desigur influenței noastre, fără însă ca acțiunea franceză să fi fost pusă în serviciul vreunei individualități. Însăși Domnitorul Cuza, care judecă sănătos lucrurile, califică venirea lui la putere ca un eveniment nu al unui om ci al unui popor“.

Mai departe, el însuși recunoaște prietenia care-l leagă de noul principe:

„Ca o urmare a raporturilor anterioare și foarte intime cari mă legau de colonelul Cuza, el a insistat ca să mă însărcinez să lucrez la compunerea noului său minister, deoarece nu puteam alege decât dintre cei a căror simpatie pentru Franța îmi era cunoscută. Am refuzat însă categoric această însărcinare și am căutat, din prima zi, să-l fac pe prinț să înțeleagă pe ce picior țiu eu să rămân față de dânsul. I-am spus însă că în tot ce atinge lucrurile mărunte adică detaliile materiale de administrație voi fi la dispoziția lui pentru a-i procura toate informațiile și toate datele, pe care le-ași poseda. Dar în ce privește persoanele i-am cerut permisiunea de a rămâne în cea mai desăvârșită rezervă. Noul Domn și toți cei cari-l inconjoară vor, ce e drept, să formeze țara lor după modelul Franței și știu că au intenția de a se adresa guvernului împăratesc pentru a-i cere oameni speciali cari să vină să ajute la organizarea diferitelor ramuri ale administrației“.

Cu toate acestea Cuza îl socotește pe Place ca prieten și colaborator. Când Domnul se hotărăște să reunească comisia centrală la Focșani, Place îi cere permisiunea de a veni și el: „Nu va fi rău poate ca, în momentul când oameni neexperimentați vin să înceapă un lucru atât de delicat, să aibă lângă ei pe cineva care să-i sfătuiască de bine, pentru a le da, la nevoie, o părere discretă“. Agentul Austriei însă, îi suspectează. Place întreabă pe agentul Austriei „cum îndrăznește să-l acuze de ingerințe abuzive, când el a exercitat o presiune atât de scan-

daloasă asupra autorităților locale pentru a împiedica Unirea? " O telegramă din partea ministrului francez face atent pe zelosul consul, îndemnându-l să păstreze mai multă rezervă în atitudinea lui.

Dealtfel Unirea, așa cum o realizase Cuza, nu era recunoscută nici de Poartă, nici de Marile puteri. De aceea, situația țării și a lui Cuza în special era din cele mai delicate: visteria goală, funcționarii neplătiți, afacerile rămase pretutindeni pe loc, o atmosferă de nesiguranță și de îngrijorare cuprinsese întreaga țară.

Place face cunoscut guvernului francez această situație intolerabilă și reclamă de urgență o soluție care să pună stavilă dureroasei stări de lucruri. Nici o măsură de folos țării nu putea fi luată însă, atâta timp cât Unirea nu era recunoscută; de aceea Cuza se hotărăște să convoace pentru 25 Martie, fără a informa puterile semnatare, Comisiunea Centrală. Această hotărâre nu era văzută însă cu ochi buni de Marile puteri, și Place știind aceasta, caută să scuze pe Cuza în depeșa către Conte Walewski. Acesta lasă să înțeleagă că Puterile vor recomanda Porții să ratifice această dublă alegere, cu condiția ca Domnul să fie mai moderat și mai rezervat în luarea hotărârilor privitoare la situația internă și externă a țării.

Dar în timpul acesta din pricina unor deosebiri de vederi privitoare la unele reforme și schimbări, pe care Cuza le dorea în țară dar pe care Place nu le socotea potrivite, între Domnitor și consulul francez intervine o serioasă răcire a raporturilor. Place trimite ministrului afacerilor străine de la Paris rapoarte împotriva Domnului român, pe care-l acuză de tendinți despotice în politica sa, care devine, pretinde el, mai mult personală decât națională. Nu putem preciza cu hotărâre cât adevăr era în această acuzare.

Un lucru e sigur. Atâtea nereguli și abuzuri se întâmplase atunci în țară, că numai o mână de fier putea pune stavilă acestor dezordini. Că Domnitorul Cuza a avut în gând numai binele și propășirea țării, e lucru neîndoelnic și-l putem judeca după atâtea reforme binefăcătoare, realizate însă tot mulțumită energiei și hotărârii lui. Iar prin concepția înaltă a misiunii sale, prin purtarea lui nobilă, cavalerască, a reușit să ridice în afară prestigiul politicii externe a României. Place aprecia, fără în-

doială calitățile Domnitorului Cuza, dar fire voluntară și impulsivă, se ridică violent împotriva tuturor acelor care nu-i primeau părerile. Cuza observase însă, toate frumoasele însușiri ale consulului francez. De aceea se grăbește să-l atragă din nou de partea lui și reușește pe deplin patru luni mai târziu, după ce Place îi consacrase însă câteva rapoarte destul de violente.

Tot în 1859, îl găsim pe Place susținând o încercare de liberare a Ungariei de sub stăpânirea austriacă.

Începută de generalul Klapka, unul dintre foștii revoluționari din 1848 cunoscut lui Place, și condusă de Kossuth, această încercare găsește, dela început, sprijinul Franței și al Piemontului-cari aveau tot interesul să ocupe Austria în altă parte, în timpul războiului cu Italia (1859).

Place sprijină cererea Ungurilor de a se transporta material militar prin Serbia, iar de aci, prin Moldova și Muntenia, în Transilvania, unde avea să înceapă o mișcare revoluționară contra Austriei, mișcare la care se alăturau și Sârbii. Consulul francez a căutat să convingă pe Cuza că această mișcare ar fi folositoare aspirațiilor românești, deoarece Ungurii făgăduiseră, ajutorul lor pentru retrocedarea Bucovinei și acordarea unei libertăți depline a Românilor din Transilvania. În hărțile lui Place se păstrează textul unei convențiuni din 29 Martie 1859, în care se prevăd depozite de arme și munițiuni pentru „patrioții unguri“ la Bacău, Roman, Piatra și Tg.-Ocna. Guvernul împărătesc trimite din Franța 30.000 de puști în Moldova, destinate armatei române și corpului de voluntari unguri. Entuziasmul lui Place pentru mișcarea maghiară nu era însă împărțit cu aceiași căldură de domnitorul Cuza. Și scrisoarea acestuia din 2 Mai 1859 către agentul piemontez dela Constantinopol, arată clar hotărârea Domnitorului de a opri mersul acestor tratative. Fără îndoială că Ungurii nu dedeau destule garanții pentru Românii din Ardeal și deaceia Domnitorul Cuza nu fusese câștigat pentru cauza maghiară, după cum o mărturisește în raportul său, agentul ungar Ludvigh dela Belgrad.

Astfel tratativele cu emigranții unguri, veniți apoi în principate, rămân fără nici un rezultat. Chiar și insistențele unui alt general, Türr, aghiotantul regelui Victor Emanuel, venit în țară în 1863, au aceiași soartă. Pe acesta Cuza îl primește în

audiență la 28 Mai la București, dându-i însă răspunsul lămurit și foarte hotărât :

— „... Voi consulta înainte de toate, interesele țării mele. Să dăm cărțile pe față, nu-i așa? Am, nu pot să nu am, o deosebită simpatie pentru o chestiune de naționalitate. Ei bine, vă declar totuși că în eventualitatea pe care o prevedeați n'aș vrea să contribui la ridicarea Ungariei, înainte de a ști cu deplină siguranță că Maghiarii s'au înțeles în sfârșit cu Românii de dincolo de Carpați“.

INDEMNURILE LUI PLACE IN
PRIVINȚA ORGANIZĂRII
PRINCIPATELOR, MISIUNEA
LUI LA PARIS, IMPRUMUTUL,
CHESTIA MONETARĂ, PRO-
ECTELE LUI DE LEGIFERARE

Odată primele dificultăți trecute, Cuza începe organizarea principatelor din punct de vedere financiar și administrativ. Dar pentru organizarea launtrică a țărilor noastre se cereau sume mari de bani cari să acopere o mulțime de nevoi interne. Starea țăranului era din cele mai rele, industria aproape nu există, comerțul românesc deasemeni, deoarece nu erau capitaluri și nici siguranța necesară garantării lor.

Profitând de plecarea lui Place în Franța, Domnitorul îl însărcinează cu negocierea *unui împrumut*, care să ajute refacerea financiară a țării precum și cu facerea unei convenții care să prevadă condițiile privitoare la *emisiunea unei monete naționale*.

Misiunea lui Place la Paris a avut loc între 18 Noembrie și 16 Decembrie 1860.

În scrisorile adresate de el principelui Cuza, consulul francez arată că cunoaște greutățile pe care le va întâmpina dar este, după cum însuși o spune, plin de încredere și de dorința de a lucra din toate puterile pentru propășirea țării noastre.

Pe atunci chestiunile financiare pentru principatele noastre

intâmpinau o puternică rezistență din partea cercurilor financiare din străinătate. Aceasta se datora în primul rând nesiguranței și nestabilității politice a principatelor. Cei mai mulți bancheri socoteau, după conversațiile avute cu Place, țările române supuse imperiului otoman și cereau mai întâi o garanție din partea Porții în contractarea împrumutului. Place, însă, nici nu voia să audă de acest lucru. El socotea statul român, deși de curând format, o alcătuire durabilă, o țară de sine stătătoare, cu un viitor sigur, cu o cale deja croită spre o civilizație europeană și spre o cultură universală. Scrisoarea lui către Cuza, scrisă la Paris 11 Ianuarie 1860, este cea mai bună dovadă :

. . . „Scumpul meu Prinț, Încă dela 2 și 3 Ianuarie am avut o explicație categorică cu membrii principali ai societății, deoarece țineam să curăț terenul înainte de a mă angaja față de dânsii. Lucrul s'a făcut și nu veți mai auzi vorbindu-se nici de Bordellet, nici de Poujade, nici de Donon. Am avut deasemeni trei întrevederi cu marchizul d'Audiffret și cu membrii comitetului ; am reluat mesajul paragraf cu paragraf astfel încât chestiunea a fost clarificată atât cât eră cu putință. Pentru a completa acest lucru de pregătire am dat diferitele documente ce le aveam la mine și care sunt acum în studiu. E într'adevăr regretabil că bugetele Munteniei nu mi-au sosit încă, sunt singurele documente care-mi lipsesc și dacă le-ași fi avut am fi putut poate să începem discuția condițiunilor chiar de Lunea viitoare, 16. Nu trebuie să vă ascund că acestea se anunță foarte aspre. Intotdeauna mi se opune următorul argument: „cine știe cum se va comporta o țară care nu s'a afirmat încă? Cum să inspire încredere în public într'o afacere cu totul nouă?“ Refrenul acestei socoteli e că trebuie să plătești scump. Mi se citează ca exemplu Spania care dela 3% a ajuns acum la 42% și Turcia care dela 6% a ajuns la 65% ceea ce face în bani dela 8¹/₂ și chiar 9¹/₂%. Vă inchipuiți cred de acolo saltul pe care l-am făcut când mi s'a vorbit de astfel de condiții. Sper că nu este acesta ultimul cuvânt, căci combinațiile financiare prezintă atâtea resurse, încât vom avea încotro să ne îndreptăm. Dar ceea ce e mai periculos e situația politică. Cunoașteți marile evenimente care au avut loc după plecarea mea, broșura asupra Papei, amânarea congresului la calendele grecești, răsturnarea generală a valorilor tuturor burselor. La Berlin și aici am în-

tălnit cea mai mare îngrijorare a spiritelor și foarte puțină dispoziție pentru speculații. Nu are a face. Eu voiu continua să sper și aștept cu nerăbdare săptămâna viitoare când va trebui să țin piept membrilor comitetului.

„Am întâlnit aci pe Jean Cantacuzino (Zizin) și l-am rugat să se unească cu mine pentru momentul discuției condițiilor. Mă voiu găsi în aceste conferințe în fața a 5 sau 6 dintre cei mai mari oameni de finanțe și nu mi-ar părea rău să fiu ajutat de un om inteligent ca să le putem opune o rezistență serioasă. Dealtfel A. Voastră și cu mine cunoaștem bine posibilitățile scumpei Voastre țări și veți înțelege ușor motivul care mă face să țin, ca un moldovean de valoarea lui Zizin să poată da socoteală de felul cum s'au petrecut lucrurile.

„In rezumat, noi vom isbuti, aceasta e convingerea mea, și chiar destul de curând, dar nu fără sacrificii; deasemeni e bine înțeles că nu vă voiu angaja dincolo de ceea ce voiți să faceți. Veți fi înștiințat destul de curând și la nevoie telegraful va fi acolo pentru a-mi trimite hotărârile Voastre.

„Ceeace-mi place mai mult în această situație sunt simpatiile generale pe care mesajul le-a provocat în favoarea Principatelor-Unite; știți că în materie de împrumut, la care va trebui să subscrie publicul, aceste simpatii sunt cel mai bun mijloc de succes.

„Numirea d-lui Thouvenel în minister este deasemeni una din cele mai fericite împrejurări care puteau să se prezinte: un prieten a venit să înlocuiască un dușman.

... „Și principatele noastre ce mai fac? Castaing îmi trimite știri, dar eu găsesc întotdeauna că nu-mi dă destule. Se pare că în timpul absenței mele sunt criticat. Trebuie să mă aștept, dealtfel nu prea mă îngrijesc. Cum i-o spuneam deunăzi marchizului d'Audiffret: este acolo o idee, un popor și un om — e tot ce trebuie pentru a face lucruri bune și mari. Nu vă lăsați întors din calea Voastră, dragă principe, de toate aceste cicăleli. Măreția scopului merită să îndurăm, fără să ne plângem prea tare, invecitivele oamenilor cari nu ne înțeleg încă. Le vom arăta în curând acțiunea în mersul ei.

„Tot ce vă pot spune însă, este că rămân mai mult decât ori când credinciosul Vostru și dacă mi s'ar da, ceea ce e aproape cu neputință, o altă destinație decât Principatele, mai degrabă

m'ași retrage din cariera diplomatică. Gândul meu e acolo la Voi, cu trup și suflet și trebuie să reușesc. Înainte de a vi-l declara atât de categoric, aș vrea să aud impresia pe care mi-ar face-o Franța și să mă asigur dacă din întâmplare cei aproape patru ani de cufundare în aceiaș idee n'a împins spiritul meu dincolo de realitate. Dar azi hotărîrea mea e luată cu toată chibzuința și dacă n'aș avea alt mijloc față de Voi decât să merg ca simplu particular, sunt cu totul gata și cred că mi-ați găsi un loc unde să pot lucra la opera noastră.

„Adio, dragă Principe, credeți-mă întotdeauna cel mai devotat

Victor Place

Marii financiari ai Franței nu erau însă atât de optimiști ca Place. Acesta își pusese toată puterea de convingere pentru a încredința, prin canalele din politică, diplomație și finanțe că — ajutând Principatele, Franța face pentru ea însăși un act de patriotism, asigurându-și împotriva Austriei o preponderență în sud-estul Europei și câștigând în felul acesta devotamentul unui întreg popor de acelaș neam. Dar nancierii Franței erau greu de convins cu motive sentimentale. Patru luni a încercat Place pe lângă „Societatea generală de credit industrial și comercial“, dar fără nici un rezultat. S'a adresat apoi Creditului mobilier din Paris, cu aceeaș neisbândă, apoi lui Rotschild-Mirès. Acest financiar ceva mai binevoitor, reclamă 9% dobândă și 6% comision. În sfârșit Comptuarul național de Scont, bancă mare, în care și statul și publicul aveau deplină încredere, se lăsă convins. Argumentele lui Place că, acceptând să ajute o țară nouă în organizația ei, vor realiza o operă patriotică, asigurând Franței o expansiune în Orient a politicii și a principiilor ei liberale de emancipare, fac ca conducătorii băncii să incline spre acceptare. Au loc chiar nenumărate negocieri între bancă și Place. Acesta, decâteori simțea o înclinare spre reușita împrumutului, întrebuița toată puterea lui de convingere pentru a micșora dobânda propusă de banca franceză. Astfel s'a convenit ca dobânda să fie de $6\frac{3}{4}\%$ iar comisionul de 4%, un total de $10\frac{3}{4}\%$. Împrumutul însă, trebuia încheiat nu în numele Comptuarului național de Scont, ci al lui Bischoffsheim, Goldschmidt & C-nie, aceasta pentru a păstra afacerii un caracter comercial.

Suma de 60 de milioane trebuia să fie achitată în 41 de ani prin rate anuale, stabilite pentru ambele țări Moldova și Muntenia. Din nefericire însă, Românii aveau prea puțină experiență în materie de finanțe și erau prea puțin pricepuți în chestiunile diplomatice ca să poată aprecia succesul lui Plăce în chestia împrumutului. De aceea Camera a găsit că condițiile sunt prea grele și Plăce a trebuit să părăsească negocierile făcute. El însuși este plin de grije pentru țară și de desgust pentru cele întâmplate.

„Ideile asupra creditului public, scrie el, sunt atât de înapoiate în România, împrumutul pe care eră să-l contractăm mi-a dat prilej să văd atâtea lucruri urâte, încât cu adevărat desgust mă mai ocup încă. Prima condiție de existență a unei țări noi, care acuma se întemeiază, este mai mult de a avea credit decât bani, ceea ce nu este deloc acelaș lucru. Creditul unui stat este termometrul cel mai sigur al încrederii pe care el o inspiră, atât înlăuntru cât și înafară, în administrație și în politică, este soliditatea sa. Esențialul nu constă la început, în a pretinde condițiuni foarte bune, ci de a avea măcar unul. Rămâne apoi ca țara să le îmbunătățească încetul cu încetul prin încrederea cu care-și ține angajamentele, ceea ce se traduce printr'o ridicare a rentei. Nu întemeiază oricine vrea creditul unei țări, dar îl îmbunătățește sigur prin urcarea rentei.

„Creditul, fiind o marfă care-și are cursul său ca oricare alta, e necesar mai întâi ca această marfă să existe înainte de a se trata... Fără credit cotate la o bursă oarecare, România n'are încă, în ochii Europei, o existență reală, vorbesc de Europa practică, de aceea care formează opinia publică, cea mai mare putere a timpului. Amorul propriu național trebuie să-și ia partea sa, dar România nu va exista de fapt decât când va conta din punct de vedere financiar...

„Dacă ea ar fi știut de un an încoace să-și lege interesele sale cu cineva, ea și-ar fi asigurat simpatii efective și deci apărători prin tot ce este mai eficace în politică, *interesul*. Ea avea nevoie mai mult ca oricine de un credit public, tocmai din cauza poziției sale nedefinite. Autonomă, fără să fie independentă, ea are întotdeauna o poartă deschisă năvălirilor, în așa grad, încât pentru acest împrumut chiar mulți s'au întrebat dacă nu i-ar trebui un firman din partea Turciei. Eră deci grabnică nevoie, dacă nu să se închidă complet, măcar să se îm-

piedece atât cât eră cu putință și cu orice preț această porțiță periculoasă. Nimic n'ar fi înlocuit mai bine scopul, ca un împrumut de stat subscris ca acelea ale tuturor statelor independente, cotate la bursele lor în aceeaș linie. O participare la bursă deveneă un brevet de quasi independență.

„In loc de acest lucru ce s'a văzut aci? Certuri mizerabile asupra acestui împrumut, supoziții odioase, șicane fără rost, în sfârșit nimic din ceea ce arată pe oamenii practici și având conștiința de ceea ce trebuie unei țări de curând născută.

„In fața acestor considerații fundamentale și care domină toată chestiunea, alte șicane de detaliu, de care mi se mai vorbește încă, îmi par adevărate copilării. Nici un guvern de pe lume n'a făcut în clipa împrumutului ceea ce face acuma guvernul român. El indică obiectul împrumutului camerelor sale, cota sa de plată, dobânda sa de interes maxim și adaugă, după împrejurări, cu sau fără amortisment, dar nimic mai mult. Să vrei să însoțești votul acestui împrumut de o lege bancară este ca și când Camera ar fi cerut împăratului, împrumutând pentru războiul Crimeii sau cel al Italiei, cât ar cheltui pentru marină și pentru armata de uscat, cât pentru vase și fregate, cât pentru infanterie, cavalerie sau artilerie. Este ca și cum am fi cerut lui Ludovic Filip, împrumutând pentru fortificațiile Parisului, cât a cheltuit pentru var și cât pentru piatră, cât pentru bastioane și cât pentru redane.

„Suma este cunoscută: 60 de milioane. Scopul este excelent: să se întemeieze institute de credit privat care să coboare dobânda și să desvolte afacerile regulându-le; dobânda maximă e fixată în bune limite: 8%, când în acest moment Turcia care aveă dejă un credit făcut, nu găsește decât cu 11%; amortismentul este indicat la fel. Nu se poate și nici nu trebuie să se ceară altceva unui guvern, fără să nu stârnească râsul tuturor celor cari se ocupă în Europa de politică și de finanțe.

„Dar dacă se agață lumea numai de chestiunile de detaliu, în loc să se vadă în acest împrumut ceea ce cuprinde el vital pentru țară, pentru consacrarea existenței sale, ca și pentru regularea afacerilor interioare și scăderea valorii banului, atunci înseamnă că nu ne înțelegem desigur deloc, fiindcă nu mai vorbim aceeaș limbă și nu ne rămâne decât să așteptăm evenimentele. Aș adăoga că mi-e tare frică să nu fie prea târziu!”

Astfel împrumutul nu se face în condițiile avantajoase pentru acele timpuri, obținute de Place; el este realizat mai târziu de Ioan Alecsandri, fratele poetului, care-l contractează cu 12%, după încercări grele și multe. A avut și Place vreun rol în acest din urmă împrumut? Nu știm nimic precis. Ceeace este însă sigur e faptul că insistențele lui Place pe lângă diferitele instituite de credit n'au rămas fără rezultat și realizarea împrumutului, în condiții oricât de puțin avantajoase, a fost în mare parte o consecință a eforturilor sale.

RECUNOAȘTEREA UNIRII

Alegerea Domnitorului Cuza, în condițiile în care a fost făcută, devenea valabilă numai în cazul când ar fi fost recunoscută oficial de Poarta otomană, puterea suzerană. De aceea, Cuza trebuia să facă o călătorie la Constantinopol și să se prezinte Sultanului, care avea să-i înmâne firmanul de domnie. Lucrul însă nu era atât de ușor de îndeplinit. Mai întâiu, trebuia să se creeze o întreagă atmosferă favorabilă Domnitorului și principatelor lui pentru ca reușita să nu fie pusă în pericol. Cuza de altfel a amânat cât a putut mai mult această călătorie, dar în cele din urmă se hotărăște să o facă cu mare pompă, cu o suită numeroasă, pentru ca această vizită să nu semene cu prestarea unui omagiu de vasal umil. La 25 Septembrie 1860 Place scrie din Iași Domnitorului Cuza, care se află la București, următoarele cu privire la întocmirea unui memoriu pe care acesta avea intenția să-l prezinte ambasadorilor marilor Puteri, cu prilejul vizitei sale la Constantinopol:

Scumpul meu Prinț,

În momentul când trebuie să vă imbarcați pentru o călătorie atât de delicată, ți-u să vă adresez toate urările mele de bun succes și sper că ne veți reveni în curând, încărcat de lucruri bune.

M'am gândit mult la memoriul pe care mi l-ați dat să-l citesc, când eram la București și vă voiu cere permisiunea de a vă arăta și părerea mea în această privință. Știți că-l găsesc excelent, afară de câteva expresii puțin cam tari și de concluzie;

adică eu cred că veți putea spune verbal ambasadorilor tot ceea ce cuprinde Memoriul și la nevoie le puteți lăsa un extras, dar aș suprima tot ce are de scop să ceară Puterilor modificările Convenției. În acest moment când toată lumea e atât de preocupată de marile evenimente cari se pregătesc, cred că cel care va forța Puterile să se ocupe de afacerile lui, de a delibera, de a se sfătui, într'un cuvânt, care printr'o întrebare le-ar pune în situația de a se explica, va fi foarte rău primit. Trebuie făcut în așa fel încât Turcia să fie obligată să ia acest rol. Pentru aceasta trebuie lucrat și lăsat ca Turcia să se plângă. Scoțând în evidență prin vorbă și prin scris inconvenientele Convențiunii fără să spuneți ce vreți să faceți, fără să cereți schimbări, a-ți constata numai răul și aceasta va fi de ajuns. Vor fi toți mulțumiți că nu ați provocat nici explicații, nici comentarii, și când veți reveni dela Constantinopol, veți fi mult mai liber să lucrați, fără să vi se poată reproșa mai târziu că n'ați urmat staturile pe care Alteța Voastră nu le-a cerut. Dacă pașii pe care-i veți face cu prudență și perseverență către Unire, vă vor duce la diverse observații, atunci veți fi în măsură să replicați că ați atras atenția asupra răului și că acum nu faceți decât să-l tămăduiți; astfel nu veți lua pe nimeni prin surprindere pentru că ați înștiințat ce trebuia. Aceasta mi se pare adevărata tactică ce trebuie urmată: să se constate răul, cu moderație, dar cu precizie și nimic mai mult. Atunci, veți păstra toată libertatea Voastră de acțiune.

Am vorbit în acest sens cu excelentul doctor Steege, care vă va da această scrisoare și cu care m'ați autorizat să mă explic complet.

La revedere, scumpul meu Prinț, reușită bună și reveniți cât mai repede printre noi ca să guvernați, să guvernați, să guvernați. Vă trimit expresiunea sentimentelor mele cele mai devotate

Victor Place

În altă scrisoare, trimisă Domnitorului tot din Iași la 21 Aprilie 1861, asigură pe Cuza că Unirea—deși întârzie—va fi totuși, cu ajutorul marilor Puteri, recunoscută și de Poartă:

„Suntem aproape siguri că vom ajunge la Unire, printr'un mijloc sau prin altul. Intrebuințați acuma tot timpul, scumpul

meu Prinț, ce mai rămâne până la ziua solemnă, ca să studiați temeinic toate ramurile administrației. Aduceți aci, acel spirit practic, pe care vi-l recunosc într'un grad atât de înalt și încercați să țineți singur în mâna Voastră toate firele și faceți-o să fie peste tot simțită. Pentru aceasta vă lipsește încă un specialist pentru trebile dinlăuntru și pentru justiție. Nu pierdeți nici o zi să-i faceți să vină. Cu aceștia și cu cei pe cari îi aveți dejă, vă este foarte posibil să fiți gata. Trebuie să pregătiți dinainte personalul ministerului reunit fiindcă, de data aceasta, trebuie să fie un minister definitiv. Luați oameni din toate partidele căci—odată cu Unirea—se termină cu partidele și cu politica, ca să se facă loc afacerilor. Ceeace este indispensabil bunului mers al lucrurilor este un minister care să știe că trebuie să dureze și că are astfel perspectiva de a termina ceea ce va începe. Actuala neregulă a tuturor serviciilor a ajuns la culme, tocmai pentru că fiecare știe că are aface cu miniștrii trecători, astfel încât nu e nici ordine, nici continuitate, nici supunere.

„Adun din jurul meu multe impresii și toate reproșurile cari vi se adresează pentru trecut se rezumă astfel : Prințul nu face nimic, nu se ocupă de nimic și el este pricina că toate interesele suferă. Oricât ați face, nu veți putea desrădăcina ideea că totul depinde de Domnitor. Știu bine că dacă această dispoziție a țării vă rezervă o mare putere, vă impune de asemeni obligația unei mari munci. Dar față de frumusețea rezultatului, aceasta, sunt sigur, nu vă infricosează și eu vă repet :

„Înainte cu Prudență, Curaj și Incredere. Franța și prietenii Voștri sunt întotdeauna acolo.

„Primiți, scumpul meu Prinț, expresiunea sentimentelor mele cele mai devotate.

Victor Place.

Intr'a treia scrisoare, adresată tot lui Cuza, Place recunoaște necesitatea modificării legii electorale pentru a avea o Cameră mai bună. Pentru aceasta proiectul trebuie pregătit într'un timp îndelungat. Cuza va trebui să ceară Porții disolvarea Camerelor, după ce a căpătat aprobarea bugetului în chestia împrumutului. Apoi, va trebui prezentat, spune tot Place, în consiliul de miniștri, proiectul general pentru noua organizare pe guvernăminte, proiect preparat de Panu. Cuza vrea un sistem

legislativ ca în Anglia, dar Place nu e de părerea lui. În cele din urmă, domnitorul admite crearea unui Comitet legislativ, un fel de Consiliu de stat, preconizat de Place și care s'a întrunit mai târziu. Dar chestiunea care prezentă atunci mai multă îngrijorare eră tot recunoașterea Unirii, care întârziă să vină din partea marilor puteri. Place insistă pe lângă ambasada din Constantinopol să trimeată răspunsul cât mai repede. Răspunsul întârziind să sosească și Cuza, văzând că și insistențele consulului francez sunt zadarnice, lasă să se înțeleagă la Poartă că va reuni Camerele munteană și moldoveană într'un singur parlament, din proprie inițiativă. Atunci marile puteri de teamă să nu se ia încă odată vre-o măsură fără aprobarea lor, se hotărăsc să recunoască Unirea. Astfel cele două Camere au fost disolvate și parlamentul unit a fost convocat la București pentru ziua de 24 Ianuarie 1862, iar comisia centrală dela Focșani suprimată. Cele două ministere demisionează și ele, iar cu formarea noului minister unite este însărcinat Barbu Catargi, care oferă trei portofolii Moldovenilor.

Bucuria entuziastă simțită de Români la vestea recunoașterii Unirii Principatelor este împărtășită cu aceeași căldură și cu aceeași puternică emoție de consulul francez dela Iași, care și exclamă, plin de satisfacție că „a servit la ceva în viața asta“.

PROECTUL LUI PLACE PENTRU ORGANIZAREA ȘI LE- GIFERAREA PRINCIPATELOR. CHESTIA MONETARĂ

După regularea chestiunilor importante privitoare la politica externă a țării, Place ca sfătuitor și domnitorul Cuza ca realizator, încep munca de reorganizare a țării înlăuntrul ei. România unită trebuiă acuma organizată. Două memorii sunt puse la cale de consulul francez încă înainte de recunoașterea definitivă a unirii principatelor. Ele poartă data de Noembrie 1859 și Iunie 1861 și cuprind nenumărate planuri, dispoziții, sfaturi; multe din ele scrise de mâna lui Place; toate se găsesc astăzi la Academia Română, în hârtiile lui Cuza.

Primul memoriu cuprinde mai bine de 100 de pagini și tratează pe larg toate chestiunile de administrație generală: finanțe, justiție, administrație, lucrări publice, armată, instrucție publică, industrie și comerț, agricultură, externe. Cel de al doilea, mult mai restrâns, se referă la situația Principatelor, doi ani după Unirea dela 1859.

Principiile pe cari trebuie să se bazeze noua administrație și cari sunt enunțate de Place în introducerea memoriului din 1861 sunt două, precis stabilite: separația puterilor statului și reglementarea atribuțiilor potrivit regimului parlamentar de azi. Domnul nu va mai avea în mână sa decât puterea executivă; Camera va vota legile și Puterea Judecătorească va veghea la aplicarea lor. Fiecare putere însă, își va păstra atribuțiile sale, cari vor fi regulate prin legi.

Place trece apoi la examinarea diferitelor servicii publice din România.

Finanțele României vor trebui reorganizate după un sistem cu totul modern, cu bani, finanțe și credit. Se vor crea bănci sprijinite la început de stat pentru a întări încrederea publicului. Pentru crearea de capitaluri ale statului, se vor pune *impozite* proporționale cu averea fiecăruia; *taxele vamale vor fi reduse*, pentru încurajarea negoțului, iar pentru controlul cheltuelilor se va institui *o curte de conturi*, cu membri inamovibili și foarte bine plătiți, pentru a fi puși la adăpostul tentațiilor bănești.

Justiția va trebui să fie „Instituția Dreptății“. Ca și la Curtea de Conturi, funcționarii vor trebui să fie puși, prin lefuri foarte bune, la adăpostul abuzurilor, iar alegerea lor să fie făcută dintre oameni dreți și cinstiți, formați la școala de drept francez. Numirea lor să fie hotărâtă în consiliul de miniștri. Ei nu vor fi — dela început — inamovibili, fiindcă vor trebui să fie judecați după actele lor. Procedura va fi reformată, deliberrările vor fi secrete, dar audiențele publice. Vor fi instituiți grefieri, agenți de execuție a judecătii, notari, avocați, birouri de înregistrare. Astfel noua justiție nu va mai fi arbitrară, iar guvernul nu va mai avea dreptul de a interveni în procese prin rezoluții de ale ministrului de justiție, ceeace alcătuiă un mare abuz.

Administrația. Se va reduce numărul județelor, mărindu-se

astfel puterea prefectului, care va trebui să fie bine retribuit. Subprefecturile vor fi reformate ; acolo se vor trimite militari tineri, instruiți cari să păstreze contactul cu țărani. Se va fonda *Comuna*, cu consilii județene cari vor contribui la descentralizare, la deșteptarea vieții locale și la dezvoltarea spiritului de inițiativă. Ministrul de interne va supraveghea continuu pe polițai.

Lucrări publice. Prin instituirea de companii particulare cu capital personal vor trebui îmbunătățite căile de comunicații. Din cauza lipsei de căi ferate, produsele agricole se vând cu preț foarte *ridicat*. Mai mult costă transportul dela Galați la Iași, decât dela Paris la Galați. Din această cauză chiar uneltele țaranului sunt foarte scumpe. Se va organiza deasemeni un sistem poștal al statului. Pentru înlesnirea transportului se vor construi șosele și mai târziu căi ferate.

Armata. Place nu e de părere să se cheltuiască prea mult cu armata, deoarece, zicea el, România va fi apărată prin tratate. Aci se ciocneă însă în părere cu Domnitorul Cuza, care ținea dimpotrivă să aibe o oaste potrivită cu nevoile vremii. Place cerea numai organizarea jandarmilor, formarea ofițerilor și strângerea materialului ostășesc

În ce privește *Instrucția Publică*, Place ținea în special la dezvoltarea învățământului tehnic. Învățământul primar pentru băeți și fete va trebui să fie *obligator* și va cădea în sarcina comunelor. În lipsă de institutori se vor adresa preoților. Se va aproba, prin concurs, o carte mică de lectură, un fel de enciclopedie domestică, imprimată de stat și distribuită școlilor. Institutorul va trebui să dea și noțiuni agricole de natură practică. Pentru a forma corpul învățătoresc, statul va înființa și va întreține o școală normală primară. „Trebuie împiedecată, scrie Place, tânăra generație, care nu va voi să se mărginească la școala primară să se repeadă, în mod inconștient și dincolo de nevoile țării, către studiile cari duc la profesiunile libere“. Cuvânt adevărat profetic ! Învățământul secundar va trebui, după Place, împărțit în : *învățământ colegial, literar, și profesional*, care va învăța pe copii și agricultură. Învățământul superior, în Moldova, se mărgineă la o facultate de drept, anexată la colegiul din Iași. Va fi o *singură Universitate* : facultate de drept, de litere și de științe politice la Iași ; facultate de me-

dicină, științe, matematici și științe agronomice, industriale și comerciale la București. Această idee a lui Place de a se creia două facultăți, e cu totul originală. El cere ca noțiuni practice de agricultură, igienă, medicină, drept civil să se predea și la facultatea de teologie. Iar soțiile preoților să știe a scri și a ceti, ca — la nevoie — să poată da lecții fetelor dela sate.

Industria și Comerțul. Guvernul trebuie, după Place, să însărcineze ingineri pregătiți cari să facă studii și proiecte asupra posibilităților de dezvoltare industrială. Deasemeni, industriașii străini vor putea fi chemați să exploateze bogățiile noastre. Place semnaleză în deosebi bogăția în fier, care ar putea ajuta fabricarea uneltelor agricole. Guvernul va trebui să creieze drumuri, poduri, canale, instituții de credit, să protejeze inventatorii prin brevete, care să le asigure o situație privilegiată. Comerțul să fie liber; va trebui făcut un cod al comerțului și o lege asupra executării contractelor, a plății билетelor și a efectelor, etc.

Agricultura să fie încurajată prin banca Creditului funciar, căi de comunicație bune, cadastru care să repartizeze echitabil impozitele asupra proprietății, încurajând agricultura prin perfecționarea uneltelor, a metodei de cultură, o lege agrară despre care Place va vorbi într'un memoriu special.

Străinii cu studii tehnice, vor trebui încurajați în România.

Miniștrii vor avea atribuții limitate, observând principiul separației puterilor. Funcționarii vor fi avansați de miniștrii, cari vor veghea la disciplina ministerelor. Place îndeamnă pe Domnitor să lucreze și să se gândească mereu „la prietenii cari ar fi fericiți să-l vadă conducând România cu prudență dar nu cu mai puțină hotărîre spre împlinirea destinelor sale“. Consulul francez a fost primul care și-a dat seama de cele două mari rele de care suferea administrația românească: venalitatea slujbașilor și lipsa de simț practic.

Formulând legile necesare administrației noastre, el s'a oprit și la lucruri mai mărunte cari, pe atunci, erau de mare importanță. Multe din reformele politice, propuse de Place, au fost realizate parte de Mihail Kogălniceanu, parte sub guvernarea Regelui Carol I, dar n'a avut bucuria de a le vedeă îndeplinite de Cuza din îndemnul său.

Pentru *emanciparea țărănilor*, Place cere o bancă ipotecară,

care să împrumute pe timp îndelungat pe țărani și să fie întemeiată cu ajutorul statului, care să-i verse un capital de 12 mil. de lei (1 milion de galbeni). Astfel țăranul va putea cumpăra bucata de pământ pe care o cultivă cu un preț fixat prin arbitraj. Odată suma fixată, banca de credit funciar va plăti jumătate proprietarului, iar pentru cealaltă jumătate îi va da bonuri ipotecare, liberabile în zece ani. Banca se va substitui apoi proprietarului pentru a reclama țăranului plata pământului prin anuități. Comuna va primi banii pe care-i va vărsa băncii. Dacă țăranul n'are bani, îi va plăti comunei în zile de muncă. În caz că refuză să-și plătească datoriile, pământul va fi vândut celorlalți membrii ai comunității. Acelaș lucru pentru *moșiile mănăstirești*, numai că banca nu va vărsa mănăstirilor decât obligații ipotecare, deoarece călugării n'au familie și nici datorii. Dar răscumpărarea pământurilor nu va fi obligatorie, ci benevolă.

Marele merit al lui Place în enunțarea acestor idei a fost coordonarea lor într'un sistem unic, simplu, practic și imediat realizabil. Ele n'au fost însă aplicate din lipsă de bani, deoarece se cerea crearea de bănci și pentru aceasta trebuia să se obțină aprobarea împrumutului. Dar în marile reforme de mai târziu se pot recunoaște multe din sugestiile lui.

Aceste memorii în cari Place, după studii amănunțite, ținează cu atâta precizie reformele ce trebuiau aduse țării noastre, sunt, pentru situația noastră de atunci, de o mare însemnătate. Din ele putem desprinde atât spiritul clar văzător al lui Place care, dela început a prins nevoile situației noastre, cât și grija sinceră, prietenească, pe care el o purta soartei poporului nostru. Așa se explică de ce nevoile noastre au fost amănunțit cercetate de dânsul; căci știa să ia și măsurile cele mai practice pentru satisfacerea lor.

O altă preocupare a lui Place în legătură cu viața noastră economică a fost și chestia monetară. Se fixase de către Domnitorul Cuza un contract ce trebuia încheiat între Ministerul de Finanțe român și inginerul Achille Lecler, care reprezintă pe directorul monetăriei franceze. În raportul său din 1 iunie 1860, Place arată Domnitorului Cuza care va fi tipul monedelor de bătut, exprimându-și dorința de a pune pe monete efigia lui

Cuza. Dar tot el găsește apoi că lucrul acesta va supăra pe Turci, de aceea „în vederea dificultăților pe cari le va ridica neapărat în Turcia emisiunea banilor A. Voastre, m'am gândit că eră poate mai bine să se înceapă cu stemele, cari nu pot stârni nici o obiecție. Când moneda A. Voastre va fi circulat câtăva vreme, atunci se va căuta a se înlocui stemele prin efigie, începând de pildă cu piesele de aur“.

Astfel identificat cu interesele noastre, Place ține din tot sufletul să continue activitatea începută la noi. De aceea, după Unire, el cere — în nenumărate rânduri — locul de consul la București. Pentru această numire însuși Domnitorul Cuza insistă pe lângă Impăratul Napoleon : „De câțiva ani, scrie Cuza, întrețin cu domnul Place, consul al Majestății Voastre la Iași, relații prietenești pe care timpul și schimbarea poziției mele e-a strâns încă mai mult. În timp ce acest agent eră interpretul credincios al voinții guvernului său, el a arătat pentru România un devotament de care țara va ține totdeauna seama. Influența legitimă și stabilă pe care el a căpătat-o n'ar putea decât să-mi facă ajutorul lui foarte prețios în opera de reorganizare pe care eu o urmăresc“.

Cererea Domnitorului Cuza de a fi trimis consul al Franței a București Victor Place, rămâne însă fără rezultat. Walewski trimite ca reprezentant al Franței, la București, pe Tillos.

DIFERENDUL DINTRE CUZA ȘI PLACE. PLECAREA ACES- TUIA. PROCESUL. REINTOAR- CERA ÎN MOLDOVA

Rămânând la Iași, influența lui Place, prin mutarea capitalei la București, nu mai are însemnătatea de altădată.

El continuă să lucreze însă, ca mai înainte la opera de organizare a României. O scrisoare din 5 Maiu 1861, adresată fratelui său, ne arată pe scurt toată activitatea lui, preocupările și marile speranțe pe cari le nutreă pentru viitorul țării noastre :

„Scumpul meu frate,

Când ți-am scris acum câteva zile, credeam că chestiunea Unirii e complect terminată... Nu-mi părea rău fiindcă asta îmi dedea timp mai mult ca să pregătesc lui Cuza lucrările de cari el are nevoie. Ii trimit chiar astăzi prefetele a căror copie o vei găsi-o și tu făcută de o mână sigură.

Vei sfârși astfel prin ați face o idee mai completă de adevăratele raporturi cari există între Cuza și între mine și de cât adevăr este în ceea ce-ți spuneam privitor la necesitatea prezenței mele lângă dânsul. Distanța care ne separă este cât se poate de prejudiciabilă. Lucrul însăși îți va arăta că neputându-ne înțelege prin viu graiu, sunt obligat să previu diferite cazuri și să fac desigur muncă zadarnică.

În fine, vom merge cum vom putea și cu toată reaua credință a guvenului care va sfârși prin a culege într'o bună zi fructul muncii mele.

Prin aceasta înțeleg că Franța va vedea stabilindu-se în această țară, pe baze largi, morale și solide, influența sa. Tot ce ai acum în mâinile tale te face să înțelegi planul pe care l-am urmat cu atâta perseverență, eu omul atât de iute timp de cinci ani. Totul se va face, se va organiza cu oamenii noștrii, cu limba noastră, după principiile noastre. Dacă pot reuși să introduc, pe lângă legile noastre, sistemul nostru monetar ca și sistemul nostru de măsuri și greutateți, în curând voi izbuti să organizez aci o mică Franță. Mi se pare că nu va fi rău să regăsești aci o influență bună, curată și durabilă, când vor izbucni complicații în Orient. Asta am reușit s'o fac cu toată Austria și Rusia dominante odinioară aci. Mărturisește că n'am manevrat prea rău și că drept răsplată mi s'ar cuveni atlcuva decât calomnii ignobile...“.

Cu toată colaborarea lui Place cu Domnitorul Cuza, consulul francez începe să se depărteze de acesta și il acuză mai târziu, destul de aspru, de egoism și sete după putere — într'o scrisoare adresată ministrului Thouvenel în 1863. El il face pe Domnitor răspunzător de situația grea a țării înlăuntrul ei și-i adresează acuzări, multe din ele nedrepte. Aceste aprecieri exagerate și nedrepte sunt datorite temperamentului nervos și vio-

lent. care-l făcea pe Place să se întoarcă deseori împotriva celor pentru care simțise odinioară prietenie. Lipsa de simpatie pe care el o manifestă față de cel mai bun tovarăș și mai prețios sfetnic al domnitorului, Mihail Kogălniceanu, ca și pornirea lui violentă și nedreaptă, l-a făcut pe Cuza să dorească, mai apoi, înlăturarea lui Place. La începutul anului 1863, Place e înlocuit cu Tissot, care ia în posesie consulatul din Iași în ziua de 4 Aprilie.

Astfel se încheie, în 1863, misiunea lui Victor Place în Moldova.

După plecarea lui din Principate, Place este trimis consul de prima clasă la Adrianopol; aci stă dela 1863 până la 1866. De aci trece consul general la Calcutta între 1866 și 1870; este numit apoi consul general la New-York unde stă din Martie 1870 până în Martie 1871. În această din urmă calitate el a fost însărcinat să trateze în America, cumpărături de echipamente, muniții și provizii necesare armatei franceze în războiul franco-german din 1870—71. El și-a îndeplinit misiunea lui cu mult succes, dar dușmanii săi l-au acuzat, în 1871, că ar fi luat mari gratificații dela furnizori. Din această cauză, a fost dat în judecată dar constatându-se nevinovăția lui a fost achitat. Ceva mai târziu, guvernul a cerut revizuirea procesului și consulul a fost condamnat, în apel. Dar Thiers, președintele de atunci al republicei, ceru dosarul și constatându-i nevinovăția, îl grație imediat.

Sărac și descurajat, cu sănătatea zdruncinată, fără de nici o avere, el vine în Moldova în Octombrie 1873 și se stabilește la țară, la Tângujei, sat care ținea în vremea aceia de comuna Țibănești din județul Vaslui. Aci eră moșia cumnatului său Baliff, care locuia împreună cu copii soției lui din prima căsătorie ¹⁾. Moare la 10/22 Ianuarie 1875 și este înmormântat la Iași. În vechiul cimitir catolic. În 1931, rămășițele lui au fost transhumate, prin îngrijirea Municipiului Iași la cimitirul Eternitatea, tot din Iași.

Ultimii ani ai vieții lui au fost mult îndurerăți din cauza acuzării nedrepte ce i s'a adus. Ceeace a influențat desigur hotărîrea

¹⁾ Doamna Place, născută Baliff fusese căsătorită Chefneux în prima căsătorie.

sentinței a fost schimbarea de regim în Franța, căci funcționarii republicani nu vedeau cu ochi buni pe slujitori credincioși ai regimului imperial.

Un lucru este sigur. Place a lucrat cu inimă curată și cu suflet deschis la Unirea noastră și la organizarea României. Dacă ar fi fost o fire interesată și iubitoare de bani, ar fi putut profita în lupta Unirii, și și-ar fi putut vinde sprijinul său prețios atâtor interesați cari urmăreau domnia și sfărâmarea Unirii. El susține însă pe Cuza, cel mai sărac dintre toți, fiindcă i se părea lui cel mai în măsură a realiza întemeierea României moderne.

Desinteresarea cu care a lucrat în țară la noi, entuziasmul sincer, care i-a încălzit sufletul în munca grea dar curată, pe care a depus-o pentru realizarea aspirațiilor noastre, ca și neobosita lui frământare pentru binele românesc ni-l apropie pe Place de sufletul nostru și ni-l consacră ca un adevărat prieten prețios, care ne-a înțeles și ne-a iubit. E drept, temperamentul lui furtunos îl făcea să se pronunțe deseori cu violență împotriva celor ce i se păreau lui că-i nesocotesc ideile. Și dacă s'a înșelat uneori asupra oamenilor, nu s'a înșelat nici o clipă asupra poporului nostru, pe care l-a văzut din capul locului cu o vie inteligență, cu un pronunțat bun simț și cu o rezervă și o discreție în atitudine, care-i arată mândra lui origină.

Românii au știut să desprindă însă din viața lui Place toate însușirile lui frumoase: inteligența-i pătrunzătoare, puterea-i de muncă neobosită, simțul practic și clar-văzător și au prețuit cu sufletul plin de recunoștință toată strădania depusă de el la realizarea Unirii noastre și a organizării României. Place a simțit curățenia sufletului românesc, căci în zilele de grea suferință și de apăsătoare durere, către sfârșitul trist al vieții sale, Place a găsit un refugiu cald, prietenesc, în acea Moldovă, care-l primise cu încredere și entuziasm și care fusese atât de sincer iubită de dânsul. Dela revenirea sa în țară și până la sfârșitul vieții, guvernul Lascăr Catargi i-a asigurat clipele bătrâneței lui necăjite printr'o subvenție, care i-a înlesnit intru câtva traiul; eră numai o fărâamă din recunoștința ce i-o datoram.

Dar uitarea, care se întinde nemiloasă asupra tuturor lucrurilor omenești, a învăluit dela o vreme și figura luminoasă a nobilului consul. Puțini își mai aminteau de dânsul! Doar marele

războiu pentru liberarea fraților și întregirea țării putea reînvia amintirea primei Uniri și a sprijinului dat de Place în realizarea ei. Căci Franța dela 1916, care cunoscuse durerea încălcării dușmane, a înțeles și atunci frământarea noastră. Ea, care ne ajutase la 1859, ne-a ajutat și în 1916 și ne-a trimis pe Generalul Berthelot în fruntea misiunii militare franceze, care a lucrat în Moldova la refacerea armatei noastre, cu aceiaș dezinteresare și cu aceiaș mare și sinceră prietenie cu care ministrul Franței în România, Conte de Saint-Aulaire, a lucrat pe tărâmul diplomatic.

Aceste două mari figuri, acești prieteni sinceri ai noștri din anii grei ai marelui războiu, căroro României le vor păstra desăvârșită recunoștință, continuă opera începută de Place. E strânsă legătură între Franța și sufletele românești, sincer recunoscătoare.

Place a făcut începutul, Generalul Berthelot și Conte de Saint-Aulaire au realizat desăvârșirea acestei apropieri în îndeplinirea Unirii noastre.

Fie ca jertfele, făcute de ostașii noștri în marele războiu și munca entuziastă și dezinteresată depusă de această trinitate binefăcătoare, să dea roadele dorite cu tot sufletul de aceste mari și luminoase gânduri.

BIBLIOGRAFIE

1. *Academia Română*, Mss. Arh. Cuza.
2. *Archiva D-lui H. Place*. Roman.
3. *Arhivele Ministerului Afacerilor Străine* din Paris. Rapoartele Consulare, Iași 1855—1863.
4. *Baicoianu C. I.*, Victor Place și organizarea economică a Principatelor, în *Istoria politicii noastre monetare I. 2.*
5. *Bossy R. V.* Agenții diplomati ai României.
6. *Brătianu G.* Politica externă a lui Cuza-Vodă în *Revista Istorică Română*, Vol. II, 1932.
7. *Emerit M.* Victor Place et la politique française en Roumanie à Pépoque de l'Union, Bucarest 1931.
8. *Filitti I.* Alegerea dela 24 Ianuarie 1859 (ediție separată) din *Revista Societății Tinerimea Română*.
9. *Hudiță I.* Contribuțiuni la Istoria lui Cuza-Vodă în *Arhiva din Iași XXXVIII*, 1931.
10. *Jorga N.* Desvoltarea ideii unității politice a Românilor, București, 1915.
11. *Jorga N.* Publicații străine privitoare la istoria contemporană a Românilor, în *Acad. Rom. Secția Ist. XII*, 1931.
12. *Jorga N.* Banii lui Cuza Vodă, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, XVIII (1923).
13. *Lapedatu Al.* Conferințele făcute la Universitatea liberă.
14. *Marcu A.* Conspiratori și Conspirații în epoca renașterii politice a României, București 1930, publicația Așezământului Cultural I. C. Brătianu.
15. *Moisil Const.* Cu privire la banii lui Cuza-Vodă, în *Buletinul Societății Numismatice Române XVIII* (1923).
16. *Panaitescu P. P.* Cuza Vodă și Unitatea națională a Românilor, în *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, VIII, 1929.
17. *Riker T. W.* The Union of Moldavia and Walachia, Cambridge 1929.
18. *Riker T. W.* The Making of Roumania.
19. *Rosetti Radu.* Amintiri.
20. *Sturdza D. A.* Acte și Documente cu privire la renașterea României.
21. *Thouvenel.* Trois années de la question d'Orient. Paris 1897.
22. *Xenopol.* Domnia lui Cuza-Vodă. 2 vol. Iași 1903.

